

Colecția *Viața în Hristos*
Seria de autor „Sfântul Anastasie Sinaitul”

Sfântul Anastasie Sinaitul

SCRIERI I

Comentariu la Hexaemeron

Traducere din limba greacă veche de
MONAHIA PARASCHEVA ENACHE

Introducere generală, note și ediție îngrijită de
PR. DRAGOȘ BAHRIM

Studiu introductiv de DIMITRIOS ZAGANAS

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2024

Cuprins

Lista de abrevieri	7
Introducere generală (Pr. Dragoș Bahrim)	9

Comentariu la Hexaemeron

Autenticitatea Hexaemeronului

Sfântului Anastasie Sinaitul (CPG 7770) (Dimitrios Zaganas)	39
--	----

Al Sfântului Anastasie, preot și monah al Sfântului Munte Sinai, Cuvântul I la tâlcuirea anagorică, duhovnicească, a celor șase zile ale creației	57
---	----

Al aceluiași, în continuare, Cuvântul al II-lea, la ziua a doua de la zidirea cea de șase zile	93
--	----

În continuare, Cuvântul al III-lea al aceluiași, la ziua a treia a creației celei în șase zile	105
--	-----

Al aceluiași, în continuare, Cuvântul al IV-lea la cea de-a patra zi a creației celei în șase zile	131
--	-----

Al aceluiași, în continuare, Cuvântul al V-lea, la cea de-a cincea zi a creației în șase zile	173
---	-----

Al aceluiași, în continuare, Cuvântul al VI-lea, la ziua a șasea a creației celei în șase zile	191
--	-----

Al aceluiași, în continuare, Cuvântul al VII-lea, la cele petrecute după ziua a șasea	219
---	-----

Al aceluiași, în continuare, partea a doua a Cuvântului al VII-lea	243
Al aceluiași, în continuare, Cuvântul al VIII-lea	281
Al aceluiași, în continuare, Cuvântul al IX-lea	305
Al aceluiași, în continuare, Cuvântul al X-lea	345
Al aceluiași, în continuare Cuvântul al XI-lea	381
Al aceluiași, în continuare, Cuvântul al XII-lea	433
Bibliografie	455
Indice de nume proprii și derivate din acestea	465
Indice de referințe scripturistice	471

Introducere generală

Sfântul Anastasie Sinaitul (630 – cca 700)¹ este unul dintre autorii încă foarte puțin cunoscuți și valorificați în spațiul românesc. Opera sa teologică însă, așa cum este ea cunoscută astăzi, este suficient de vastă și de valoroasă, astfel încât el să ocupe deja un loc de cinste între Părinții ortodocși ai secolului al VII-lea, alături de Sfinții Maxim Mărturisitorul, Ioan Scărarul, Sofronie al Ierusalimului sau Ioan Moshu². Ea cuprinde scrieri ascetice, exegeze, opuscule dogmatice și apologetice, omilii, toate cu o puternică notă personală, deși nu s-a socotit pe sine o autoritate în materie, declarându-se mai degrabă un teolog amator³. Aceasta însă nu l-a împiedicat să aibă o consistentă activitate misionară și să intre în polemică cu episcopii monofiziți care dominau Egiptul și Siria în timpul său, cu partizanii monotelismului, dar și cu arabii islamici sau evreii. Comparat cu Sfântul Maxim Mărturisitorul, contemporanul său, care a fost un spirit de sinteză și mystagog, a cărui operă comportă un ridicat nivel de dificultate, de multe ori savant, părintele sinait ar putea fi mai

¹ Partea introductivă, biografică a studiului de față, reia într-o formă actualizată, o parte a studiului introductiv al ediției SFÂNTUL ANASTASIE SINAITUL, *Povestiri duhovnicești (VHPF 3)*, trad. LAURA ENACHE, studiu, bibliografie, indici, note, PR. DRAGOȘ BAHIRM, Editura Doxologia, Iași, 2016.

² Într-un recent tratat de patrologie, ANGELO DI BERARDINO (ed.), *Patrology. The Eastern Fathers from the Council of Chalcedon (451) to John of Damascus († 750)*, James Clarke & Co, Cambridge, 2006, KARL-HEINZ UTHEMANN îi consacră 18 pagini, capitol comparabil doar cu cel dedicat Sfântului Maxim Mărturisitorul.

³ De exemplu *Quaestiones et responsiones* 21, 8, CCSG 59, p. 41: „Acestea pe scurt sunt spuse vouă despre suflet nu în chip dogmatic, nici canonic, ci cu dragoste. Iar pe celelalte, îi rugăm pe frații noștri în Hristos și pe învățătorii care îndrumă împreună cu noi să le lămurească”.

degrabă caracterizat drept un bărbat duhovnicesc, apologet, predicator și exeget preocupat intens de îndrumarea duhovnicească a monahilor și cercetarea pastorală a laicilor. Scrierile sale au devenit atât de cunoscute, încât a ajuns să fie supranumit în veacurile următoare drept „un nou Moise”⁴.

Cu toate că a primit astfel de aprecieri, discreția cu privire la propria persoană, care îi caracterizează scrierile și sărăcia elementelor biografice din colecțiile hagiografice, fac să cunoaștem încă foarte puține date precise despre el. Abia cercetările occidentale, stimulate în mare măsură în anii '60-70 ai secolului trecut de patrologul francez Marcel Richard (1907-1976), fondatorul *Institutului de cercetare și de istorie a textelor* din Paris, unul din pionierii studiilor anastasiene, au pus însă într-o nouă lumină personalitatea și valoarea operei sale.

Edițiile critice ale operelor Sfântului Anastasie⁵ care au început să fie publicate în ultimii 40 de ani, au adus și ele precizări importante privind studiul vieții și operei sale, dar ele au rămas încă foarte puțin receptate de către teologi și patrologi. De asemenea, există deocamdată foarte puține traduceri ale

⁴ În edițiile mai vechi ale *Mineiului lunii aprilie*, în ziua 21 (de exemplu ediția din 1929), urmând Mineiilor grecești, sinaxarul Sfântului Anastasie este deschis de stihul: *Ἀναστάσιος ἐν Σινᾷ Μωσῆς νέος, καὶ πρὶν τελευτῆς τὸν Θεὸν βλέπειν ἔχει*, adică *Nou Moise în Sinai fiind Anastasie, are, și mai înainte de sfârșit, a-L vedea pe Dumnezeu*. În ultima ediție a *Mineiului*, publicată de Patriarhia Română la București în 2014, stihul este eliminat complet. Cu acest apelativ este însă numit, în *Povestirile anastasiene*, Sfântul Ioan Scărarul (cf. *Povestiri* I, 12, 16).

⁵ Au apărut în ordine, marile ediții: KARL-HEINZ UTHEMANN (ed.), *Anastasioi Sinaitae: Viae dux*, CCSG 8, Turnhout 1981; KARL-HEINZ UTHEMANN (ed.), *Anastasioi Sinaitae: Sermones duo in constitutionem hominis secundum imaginem Dei necnon opuscula adversus monotheletas*, CCSG 12, Turnhout, 1985; ANDRÉ BINGGELI, *Anastase le Sinaitae: Récits sur le Sinai et Récits utiles à l'âme. Édition, traduction, commentaire*, 2 vol., Paris, 2001; MARCEL RICHARD, JOSEPH MUNITIZ (eds.), *Anastasioi Sinaitae: Quaestiones et responsiones*, CCSG 59, Turnhout, 2006; CLEMENT KUEHN, JOHN BAGGARLY (eds.), *Anastasioi of Sinai: Hexaameron*, OCA 278, Roma, 2007, în afara textelor de mică amploare, multe editate critic.

acestor opere în limbile actuale, nu doar în română. Pe de altă parte însă, opera anastasiană a fost remarcată de bizantinologi importanți precum Gilbert Dagron⁶, Bernard Flusin⁷ sau John Haldon⁸ care au evidențiat importanța corpusului nu doar pentru teologie, ci și pentru cunoașterea frământărilor politico-religioase ale secolului al VII-lea, și în mod special a raporturilor populației creștine cu ocupanții islamici, din ce în ce mai influenți. Alături de cei menționați, o serie de alți cercetători între care cei mai importanți sunt Marcel Richard, Joseph Munitiz, Karl-Hans Uthemann, André Binggeli, Dimitrios Zaganas, au meritul de a fi adus noi precizări, în urma unor asidue cercetări, atât cât putea fi scos la lumină din biografia și opera autentică a acestui extraordinar autor, recunoscut unanim astăzi drept o autoritate a secolului al VII-lea.

1. Viața Sfântului Anastasie Sinaitul

S-au păstrat, după cum spuneam, puține date despre Sfântul Anastasie, mai din ales din câteva aluzii la viața sa pe care le lasă să-i scape în scrierile sale. Izvoare externe contemporane care să vorbească despre el nu există, de vreme ce a jucat un rol destul de discret în Biserica timpului său. Nici măcar dacă a

⁶ GILBERT DAGRON, „Le saint, le savant, l'astrologue. Étude de thèmes hagiographiques à travers quelques recueils de Questions et Réponses des V-VII siècles”, în *Hagiographie, cultures et sociétés (IVe-XIIe siècles)*, Études augustiniennes, Paris, 1981, pp. 143-156 [revizuit și reluat în *Idées byzantines*, t. I, Paris, 2012, pp. 53-64]; „L'ombre d'un doute. L'hagiographie en question (VI-XI siècle)”, *Dumbarton Oaks Papers*, 46, pp. 59-68 [revizuit și reluat în *Idées byzantines*, t. I, Paris, 2012, pp. 64-78].

⁷ BERNARD FLUSIN, „Démon et Sarrasin. L'auteur et le propos des *Diègè-mata stèriktika* d'Anastase le Sinaïte”, *Travaux et Mémoires*, 11, 1991, pp. 381-409.

⁸ JOHN HALDON, „The Works of Anastasius of Sinai: A Key Source for the History of Seventh-Century East Mediterranean Society and Belief”, în AVERIL CAMERON, LAWRENCE I. CONRAD (eds.), *The Byzantine and Early Islamic Near East, vol. I: Problems in the Literary Source Material*, Princeton, 1992, pp. 107-147.

fost în mod real egumen al Muntelui Sinai, nu este o certitudine. Pare mai degrabă o ipoteză falsă. Singurele surse care afirmă aceasta sunt hagiografice, iar aceasta poate fi un reflex al prestigiului său real de scriitor⁹. *Sinaxarul Bisericii Constantinopolitane* îi consacra o scurtă notă, pentru ziua pomenirii sale, 21 aprilie:

Pomenirea părintelui nostru Anastasie, cel din Muntele Sinai. Acest părinte, părăsind lumea și cele din lume și luându-și crucea potrivit stăpâneștii porunci și fiind tuns, a urmat cu râvnă lui Hristos. Fiind iubitor al celor mai mari nevoițe ale virtuții, vine la Ierusalim atras fiind de Sfintele Locuri și, închinându-se cu credință, urcă în Muntele Sinai și acolo, aflând monahi petrecând în cea mai înaltă nevoiță ascetică, a rămas cu ei supunându-se lor și slujind. Fiind smerit în cuget foarte, a primit harisma cunoștinței și a multei înțelepciuni. Și după ce a scris viețile părinților sfinți și a compus cuvinte de suflet folosite, a plecat la Domnul la adânci bătrâneți¹⁰.

Patrologul grec Stergios Sakkos, în dizertația sa doctorală de la Tesalonic, publicată în 1964¹¹, l-a identificat pe Sf. Anastasie Sinaitul – pe care îl vedea în primul rând autor al lucrării sale dogmatice majore, *Hodegos* – cu Anastasie al II-lea Patriarhul Antiohiei (599-609), ucis de un evreu la anul 609¹². Identificarea aceasta a venit însă simultan cu atribuirea celorlalte piese ale corpusului anastasian unor diferiți presupuși autori purtând

⁹ Cf. JOSEPH MUNITIZ, „Introduction”, în *Anastasios of Sinai, Questions and Answers*, CCT 7, Brepols, Turnhout, 2011, p. 10.

¹⁰ HIPPOLYTE DELEHAYE (ed.), *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, Bruxelles, 1902, pp. 617-618 (trad. Monahia PARASCHEVA ENACHE). Textul este preluat integral în sinaxarul actual din *Mineiul* românesc pentru 21 aprilie.

¹¹ STERGIOS SAKKOS, *Περὶ Ἀναστασίου Σιναιτῶν*, Thessalonic, 1964. Sakkos face aici și un inventar al principalilor autori cu numele Anastasie și al operelor atribuite lor. El identifică nouă astfel de autori, însă concluziile sale sunt în mare parte respinse astăzi. O listă mai completă și o delimitare mai precisă a lor, alături de alții poate mult mai cunoscuți, se poate găsi în ALEXIS G. SAVVIDES, BENJAMIN HENDRICKX (eds.), *Encyclopaedic Prosopographical Lexicon of Byzantine History and Civilization*, vol. 1, Brepols, Turnhout, 2007, pp. 212-225.

¹² Cf. ALEXANDER KAZDHAN, „Anastasios of Sinai”, în *ODB*, t. I, 1991, p. 87.

aceiași nume, Anastasie. Astfel el construiește argumente de ordin filologic, tematic și istoric pentru a atribui aceste opere ale corpusului părintelui sinait unor autori distincți de autorul/ii celor două colecții de *Povestiri*, socotiți de el a fi alții decât Anastasie Sinaitul, polemistul din *Hodegos*.

Deși au fost îmbrățișate de unii patrologi greci precum Evangelos Chrysos¹³, Panayotis Christou¹⁴, Vasileios Psevtongas, George Dragas¹⁵, concluziile lui Sakkos au fost pe larg criticate și respinse de principalii specialiști în opera Sfântului Anastasie și nu numai. Astfel, cercetători precum Jean Darrouzès¹⁶, Karl-Heinz Uthemann¹⁷, Marcel Richard¹⁸, Joseph Munitiz¹⁹, Bernard

¹³ EVANGELOS K. CHRYSOS, „Νεώτεροι ἔρευναι περὶ Ἀναστασίων Σιναιτῶν”, *Κληρονομία*, 1, 1969, pp. 121-144.

¹⁴ PANAYOTIS CHRISTOU, *Ελληνική Πατρολογία*, τ. Ε, 1992, pp. 196-225.

¹⁵ Cf. prot. dr. GABRIEL MÎNDRILĂ, „Călăuza: Manual apologetic sau Pagini de jurnal apologetic?”, în SF. ANASTASIE SINAITUL, *Călăuza, îndrumar hristologic*, Sophia/Metafrază, București, 2014, p. XVI.

¹⁶ JEAN DARROUZÈS, „Bulletin critique”, *Revue des études byzantines*, 25, 1967, pp. 280-283. Bizantinologul francez a fost unul dintre primii care și-au exprimat public rezervele față de teoria lui S. SAKKOS.

¹⁷ KARL-HEINZ UTHEMANN, *Anastasioi Sinaitae Viae dux*, CCSG 8, Brepols, Turnhout, 1981, pp. CCVII-CCXI. Avem aici o respingere a teoriei chiar în preambulul ediției critice a *Hodegos*-ului.

¹⁸ MARCEL RICHARD, „Les véritables 'Questions et Réponses' d'Anastase le Sinaïte”, *Bulletin de l'Institut de Recherche et d'Histoire des Textes*, 15, 1967-1968, pp. 39-56 [reluat în *Opera Minora*, Turnhout, 1977, vol. III, p. 64]. Acest articol a stat la baza viitoarei ediții critice, publicată abia în 2006, a *Întrebărilor și răspunsurilor*, fiind socotit până astăzi un punct de cotitură asupra subiectului. Deși cunoștea cu siguranță cartea lui Sakkos, recenzată de Darrouzès în aceeași perioadă, după cum am văzut, M. Richard o ignoră cu totul și mai mult, susține conjectural aici (afirmație confirmată de cercetările ulterioare) unitatea corpusului de bază anastasian: *Hodegos, Întrebări și răspunsuri, Povestiri* și cele câteva omilii (a se vedea M. RICHARD, *op. cit.*, p. 41).

¹⁹ MARCEL RICHARD, JOSEPH MUNITIZ (eds.), *Anastasioi Sinaitae Quaestiones et responsiones*, CCSG 59, Brepols, Turnhout, 2006. J. Munitiz, care a finalizat această ediție începută de Richard, ignoră complet teza și nu menționează cartea lui Sakkos decât pentru câteva manuscrise la care face referință.

Flusin²⁰, André Binggeli²¹, Alexander Kazhdan²², Maurice Geerard²³, Clement A. Kuehn, John D. Baggarly²⁴ nu au acceptat această ipoteză, imposibil de susținut, la o analiză atentă a surselor. Astăzi, mai ales după publicarea edițiilor critice, corpusul anastasian apare ca unul cu o coerență internă evidentă, atât filologică, tematică, cât și cronologică²⁵. Există pasaje care asigură o intertextualitate între *Povestiri* și *Întrebări și răspunsuri*, de exemplu, sau între acestea din urmă și omiliile sau *Hodegos* și *Hexaameron*. În același timp, vocabularul folosit în aceste lucrări este foarte apropiat, iar referințele cronologice concordă, conducând la

²⁰ BERNARD FLUSIN, „Démons et Sarrasins. L’auteur et le propos des *Diè-gèmata stèriktika* d’Anastase le Sinaïte”, *Travaux et Mémoires*, 11, 1991, pp. 381-409. Flusin analizează povestirile Sfântului Anastasie și arată și unitatea corpusului anastasian. Amintește de teoria lui Sakkos la p. 396, nota 71, socotind-o drept o eroare.

²¹ ANDRÉ BINGGELI, *Anastase le Sinaïte. Récits sur le Sinai et Récits utiles à l’âme. Édition, traduction, commentaire*, 2 vol., Paris IV/Sorbonne, 2001. Este ediția critică a povestirilor, cu o demonstrație excepțională a autenticității lor. Critica teoriei lui Sakkos se găsește la pp. 335-340.

²² ALEXANDR KAZHDAN, „Anastasios of Sinai”, *ODB*, t. 1, 1991, pp. 87-88. Articol de sinteză, care menționează special la final, ca un corolar al cercetărilor anterioare, faptul că teoria lui Sakkos este greșită.

²³ MAURICE GEERARD, *Clavis patrum graecorum*, t. III, pp. 7745-7769. Editorul catalogului își exprimă din start rezerva față de teoria lui Sakkos și face trimitere la unele din criticile timpurii ale acestei opinii. Lista operelor socotite de el autentice rămâne în continuare valabilă și acceptată de majoritatea cercetătorilor.

²⁴ CLEMENT A. KUEHN, JOHN D. BAGGARLY, *Anastasius of Sinai, Hexaameron* (OCA 278), Roma, 2007. În introducere (pp. XIII-XXIII), editorii comentariului alegoric la zilele creației (*CPG* 7770), socotit neautentic de majoritatea cercetătorilor până la ei, inclusiv de M. Geerard, fac o atentă trecere în revistă a cercetărilor anastasiene, concluzionând: „it is conceivable that the *Viae Dux*, the *Sermones in constitutionem hominis* I, II, and III, the original 103 *Quaestiones et Responsiones*, and the 42 *Narrationes* were written by one and the same author, a monk and priest at Sinai, who lived in the seventh century and was still active after 701”.

²⁵ A se vedea și argumentele lui A. BINGGELI, *Anastase le Sinaïte. Récits sur le Sinai et Récits utiles à l’âme*, pp. 335-337.

**Al aceluiași, în continuare,
Cuvântul al V-lea,
la cea de-a cincea zi a creației în șase zile**

I

1. După multe ocolișuri, ziua a patra ne-a trimis la a cincea zi, întru care făptura este adusă la viață de Dumnezeu, ca dintr-un mormânt al unei morți de patru zile¹ și la început se arată viață în aceasta, având începutul în Biserică din apă și din Duh², pe care Creatorul a toate a semnat-o mai dinainte, zicând în a cincea zi: *Să scoată apele târâtoare cu suflete vii și zburătoare care să zboare pe tăria cerului. Și a fost așa*³. Dacă, după o urmare naturală a lucrurilor, pământul ar fi trebuit să primească de la Dumnezeu mai înaintea apelor viața celor ce proveneau din el, dobitoacele, patrupedele și târâtoarele⁴, ca unul care a fost făcut imediat al doilea după cer și a fost numit și rânduit în Scriptură mai înaintea apelor⁵, cum acum apele sunt împodobite mai întâi? Căci nu vedem, oare, că în poziția în tăria cerului a celor doi luminători, mai întâi a fost așezat de Dumnezeu soarele⁶ care este compus din elementul uscat al pământului și legat de el? Și cum, oare, apele au răpit de la cel mai mare dreptul de naștere, dreptul de întâi născut⁷?

¹ Cf. In 11, 38-44.

² Cf. In 3, 5.

³ Fc. 1, 20.

⁴ Cf. Fc. 1, 20.

⁵ Cf. Fc. 1, 1-2.

⁶ Cf. Fc. 1, 16-17.

⁷ Cf. Fc. 25, 27-34.

2. Dar voi spune că și luna arată alt har al celor guvernate și constituite de ea prin apă și prin Duh⁸, născând și arătând viața cea întâi-născută⁹ și duhul de viață¹⁰, în chip dumnezeiesc și foarte înțelept, fiindcă a iconomisit¹¹ și a făcut toate într-un înțelepciune. Căci soarele a primit în ceruri întâietatea și dreptul de întâi născut¹², fiindcă Hristos, Soarele cel înțeleghător a fost pus în ceruri mai presus de toată începătoria și puterea¹³, fiind ușă de intrare pentru noi către Tatăl¹⁴, iar pe pământ, acolo unde *S-a smerit pe Sine chip de rob luând*¹⁵, de bună voie a dat întâietatea propriului Său trup, Bisericii¹⁶ adică, prin taina Botezului. Căci așa cum în ceruri Hristos este ușă și calea noastră către Tatăl¹⁷, tot așa pe pământ, ușă noastră și calea către Hristos este Botezul prin Biserică¹⁸ și de aceea, mai înaintea tuturor, viața și orice suflet viu se arată și apare pe pământ din apă și din Duh, când a spus Dumnezeu: *Să scoată apele târâtoare cu suflete vii și zburătoare care să zboare pe pământ pe tăria cerului*¹⁹.

3. Să ne spună nouă cei ce iau aminte numai la litera Sfintei Scripturi, pentru ce în cazul apelor este spus la plural acel: *Să scoată apele târâtoare cu suflete vii*²⁰, iar în cazul celor ce au ieșit din pământ în ziua a șasea, fiarele și târâtoarele, și dobitoacele, și patrupedele Dumnezeu poruncește nu folosind pluralul²¹, ci singularul, zicând: *Să scoată pământul suflet viu*²². Dar nu numai

⁸ Cf. In 3, 5.

⁹ Cf. Lc. 2, 7; Rom. 8, 29; Col. 1, 15; Evr. 1, 6; Apoc. 1, 5.

¹⁰ Cf. Fc. 6, 17; 7, 15; Iez. 1, 20-21; 10, 17; 37, 5, 10; In 6, 63; Rom. 8, 2; Gal. 6, 8; I Pt. 3, 18; Apoc. 11, 11.

¹¹ Cf. Ps. 103, 24.

¹² Cf. Fc. 1, 16.

¹³ Cf. Ef. 1, 20-21.

¹⁴ Cf. In 10, 7, 9; 14, 6.

¹⁵ Filip. 2, 7.

¹⁶ Cf. Ef. 1, 23; Col. 1, 18, 24.

¹⁷ Cf. In 10, 7, 9; 14, 6.

¹⁸ Cf. In 3, 5.

¹⁹ Fc. 1, 20.

²⁰ Fc. 1, 20.

²¹ Cf. Fc. 1, 24-25.

²² Fc. 1, 24.

aceasta, ci este necesar să cercetăm și aceea cu grijă, pentru ce anume pe toate cele născute din ape le-a binecuvântat Dumnezeu²³, iar animalele și patrupedele, și dobitoacele cele din pământ le-a lipsit de binecuvântare? Pentru aceea apele, ca unele ce au primit binecuvântare până acum și până la sfârșit, nasc de la sine fără sămânță și fără împreunare zburătoare, între care sunt și cele numite prepelițe și ortolani, dar pământul nu mai naște fiară sau dobitoc, sau patruped fără sămânță. Iarăși toate cele ce au nașterea din pământ au și petrecerea neîncetat pe pământ, dar cele născute din ape, unele sunt numite marine, altele, care părăsesc apele și se înalță, sunt numite cerești, adică zburătoarele cerului, pe care le și cunoaște Dumnezeu, după cum Înșuși spune prin prorocul: *Cunoscute-am toate zburătoarele cerului*²⁴.

4. Dar ca nu cumva prin aporii succesive să-l ducem pe ascultător în nedumerire și deznădejde, și confuzie, deja voi trece pe scurt prin aceste probleme enumerate de noi, fără să răsturnăm cu nici un chip istorisirea lucrurilor după literă. Dar mai întâi este necesar să spunem din Sfânta Scriptură câteva lucruri și despre numărul cinci, cum am spus și despre numărul patru.

II

1. Ne aflăm, așadar, în veacul al cincilea al vieții lui Noe, adică în anul 500 al vieții lui, când a fixat fundațiile Arcei²⁵, care era un chip adevărat și neîndoielnic al Bisericii lui Hristos în care noi, fiare adunate din toate neamurile²⁶, am fost mântuiți din potopul celui rău²⁷ prin porumbelul Duhului²⁸. De aceea, iarăși, lățimea Arcei a făcut-o de cincizeci de coți²⁹, pentru că numărul

²³ Cf. Fc. 1, 22.

²⁴ Ps. 49, 11.

²⁵ Cf. Fc. 6, 14-16; 7, 6, 11.

²⁶ Cf. Fc. 6, 17; 7, 6-7, 10, 17, 21-22.

²⁷ Cf. Fc. 6, 19; 7, 14-15.

²⁸ Cf. Fc. 8, 11; Mt. 3, 16; Mc. 1, 10; Lc. 3, 22; In 1, 32.

²⁹ Cf. Fc. 6, 15.

cinci și cincizeci este numit drept de matematicieni. Căci scăzând pe cinci din nouă rezultă patru la care adăugându-se unu iarăși crește la cinci și tot așa, din opt scăzând trei obținem cinci, și adăugând doi la trei face cinci și scăzând doi din șapte și adăugând trei la doi dă cinci și scăzând unu din șase și adăugând unu la patru dă cinci. Asemenea și numărul cincizeci, în raport cu numerele de dinaintea lui și de după el. După același principiu și Biserica, după potopul păcatului, va propovădui pe Dumnezeu drept întru toate, precum și dreptatea lui Dumnezeu care va scoate din mijloc vrăjmășia cea împotriva noastră³⁰. Dar Noe a construit arca³¹, fiind în vârstă de cinci sute de ani, fiindcă și Noe cel Nou³² a venit în anul cinci mii și a început să fixeze arca Bisericii.

2. Nu este nepotrivit să amintim aici și de celelalte măsuri ale arcei. Căci înălțimea ei era de treizeci de coți, apoi s-a redus la un singur cot³³, fiindcă Biserica propovăduiește trei desăvârșite ipostasuri și o singură fire a Unuia și Unicului Dumnezeu, iar lățimea ei de cincizeci de coți, fiindcă Biserica a învățat și a păzit turmele acelea amestecate ale animalelor sălbatice și ale nesfârșitelor neamuri prin trei feluri de legi, fiecare alcătuită din însutite legi, cum ar fi: prin legea naturală cu multele ei părți, prin legea Scripturii, care atrage după sine felurite moduri de viață, și prin legea mistică³⁴.

3. Aflăm multe simboluri ale numărului cincizeci în dumnezeieștile Scripturi. Căci Dumnezeu a poruncit lui Israel ca în al cincizecilea an să facă slobozenie universală și iertarea datoriilor și eliberarea completă a celor de pe pământ. Căci zice Dumnezeu în Levitic acestea: *Să sfințiți anul al cincizecilea și să se vestească slobozenie pe pământul vostru pentru toți locuitorii*

³⁰ Cf. Col. 2, 14.

³¹ Cf. Fc. 7, 6, 11.

³² Noe era un chip al lui Hristos, supranumit aici Noul Noe, ca unul care după potop a fost începătorul unei lumi noi, după cum și Hristos este începătorul creației celei noi.

³³ Cf. Fc. 6, 15-16.

³⁴ Cf. Evr. 1, 1; adică legea duhovnicească a harului.

lui, să vă fie anul acesta an de slobozenie, acesta este semnul lui³⁵. De aceea fiii evreilor numesc numărul cincizeci *jubileu*, care se tâlcuiește milă sau iertare. Căci în acest mod și psalmul iertării și al slobozeniei păcatului lui David este scris al cincizecilea³⁶, chiar dacă, probabil, acest psalm al iertării a fost scris mai înainte sau după acest număr.

4. Dar acestea toate erau o preînchipuire nemincinoasă a acelei a cincea zi a săptămânii, întru care S-a suit la ceruri și S-a înălțat³⁷ Soarele dreptății, Hristos³⁸. Și în ziua a cincizecea a fost trimis Duhul Sfânt³⁹, adică Cel ce ne-a dăruit nouă iertarea păcatelor⁴⁰ prin apă și prin Duh⁴¹, iar în ziua a cincea Cina cea de taină a dăruit dezlegarea tuturor păcatelor⁴².

III

1. Prin urmare, ai motivația clară pentru ce în ziua a cincea a celor șase zile ale creației apele peste care Se purta Duhul⁴³ au născut suflete vii⁴⁴, vestind mai dinainte nașterea din nou prin apă și prin Duh⁴⁵. Căci înălțându-Se Soarele cel înțeleghător în ceruri, precum cerul cel sensibil pe tăria cerului, și, trimițându-Și de sus raza Lui apelor, îndată a lucrat nașterea din nou prin apă și prin Duh, potrivit cu ceea ce s-a spus în Psalmi: *Trimite-vei Duhul Tău și se vor zidi și vei înnoi fața pământului*⁴⁶.

³⁵ Lev. 25, 10.

³⁶ Se face referire aici la Psalmul 50.

³⁷ Cf. Mc. 16, 19; Lc. 24, 51; Fapte 1, 9; 2, 33; 5, 31; I Pt. 3, 22.

³⁸ Cf. Mal. 3, 20.

³⁹ Cf. Fapte 2, 1-4.

⁴⁰ Cf. In 20, 22-23.

⁴¹ Cf. In 3, 5; I In 5, 6-8.

⁴² Cf. Mt. 26, 26-28; Mc. 14, 22-24; Lc. 22, 19-20; I Cor. 11, 24.

⁴³ Cf. Fc. 1, 2.

⁴⁴ Cf. Fc. 1, 20.

⁴⁵ Cf. In 3, 5; I In 5, 6.

⁴⁶ Ps. 103, 30.

2. De aceea, așadar, nu în alt chip Dumnezeu a binecuvântat sufletele născute din ape, adică născute din nou prin Botez, zicând: *Creșteți și vă înmulțiți și umpleți apele*⁴⁷, iar celor ce sunt cu adevărat animale și dobitoace, și fiare, și târâtoare veninoase, oamenilor celor străini și îndepărtați de nașterea din nou a Botezului, nicidecum nu le-a dat o asemenea binecuvântare, ci i-a lăsat nebinecuvântați, ca și cum ar fi stat Hristos atunci la mijloc între animalele de pe pământ și ființele din mare și, privind la cele de pe pământ, le-a zis: „De nu se va naște cineva din apă și din Duhul Care Se purta pe deasupra apelor⁴⁸, nu va intra în Împărăția cerurilor⁴⁹, nici nu va deveni zburătoare a cerului prin porumbelul Duhului⁵⁰, nici nu va fi răpit pe nori într-o întâmpinarea Mea în văzduh⁵¹”. Dacă acestea nu au fost astfel și nu au fost închipuite astfel, spune-mi mie cu ce au greșit lui Dumnezeu animalele și dobitoacele pământului de au rămas nebinecuvântate? Dar cum, fiind și iraționale, și fără urechi, târâtoarele și peștii, și zburătoarele puteau să audă glasul lui Dumnezeu și binecuvântarea cea dată lor, decât numai fiindcă este limpede că acestea erau prorocite despre oamenii cei botezați în Hristos?

IV

1. Acest pasaj din Scriptură, înțeles după literă, arată că acestea toate au fost poruncite de către Dumnezeu și preînchipuite despre oamenii raționali și despre sufletele nemuritoare. Căci nu a spus Dumnezeu: Să scoată apele târâtoare cu suflete de viețuitoare (ζώων) (căci viețuitoarea arată trupul și sufletul viu care se mișcă de la sine), ci a zis cu suflete vii⁵² (ζωσών), adică

⁴⁷ Fc. 1, 22.

⁴⁸ Cf. Fc. 1, 2.

⁴⁹ Cf. In 3, 5.

⁵⁰ Cf. Mt. 3, 16; Mc. 1, 10; Lc. 3, 22; In 1, 32.

⁵¹ Cf. I Tes. 4, 17.

⁵² Cf. Fc. 1, 20.

suflete care nu mor. Și nu sunt sufletele peștilor și ale zburătoarelor suflete vii, ci suflete care mor, căci sângele lor este sufletul lor⁵³. Dar suflet viu este numai sufletul nostru rațional. *Și s-a făcut omul suflet viu*⁵⁴, fiindcă avea să se nască din nou prin apă și prin Duh⁵⁵. Căci Scriptura întoarce orice cuvânt la suflet și spune că după Botez și după harul care vine de la el și după luminarea lui, cei botezați au fost făcuți ființe nu în sensul de viețuitoare, ca trupul să revină la viață împreună cu sufletul, ci vorbește numai de ființe vii cu suflete vii. După Botez, cuvântul este numai despre suflet, căci acesta trebuie să trăiască, nu și trupul împreună cu el. Căci trupul este vrăjmaș lui Dumnezeu⁵⁶.

2. Așadar, târătoarele, adică cei botezați, să stea ca niște pești aleși⁵⁷ aduși ofrandă lui Dumnezeu⁵⁸ de pescarii cei dinainte și de apostolii de acum⁵⁹. Dar și zburătoarele să meargă la ceruri, zburând întru întâmpinarea lui Dumnezeu, înălțate în văzduh⁶⁰. Dar acestea vor fi, dacă noi vom fi scoși din apa botezului târătoare, dar nu orice fel de târătoare, ci cu suflete vii, fiindcă, după Botez, numai sufletul este capabil să primească sânguinta spre mai bine și este făcut astfel pururea, și nu dacă ieșim târătoare cu suflete de viețuitoare, adică și trupul să primească vreo purtare de grijă. Căci atunci când spunem viețuitoare, înțelegem ambele lucruri împreună, sufletul și trupul.

3. Pentru acest motiv la început Duhul Se purta ca un suflet viu deasupra apei⁶¹, dând viață și mișcând apa⁶². De aceea Sfânta Scriptură prezintă pe cele două unite ca suflet și trup, uneori zicând: *Pentru că de la Tine – Duhul, ca Dumnezeu, este izvorul*

⁵³ Cf. Fc. 9, 4; Lev. 17, 11.14; Deut. 12, 23.

⁵⁴ Fc. 2, 7; cf. I Cor. 15, 44-45.

⁵⁵ Cf. In 3, 5.

⁵⁶ Cf. Rom. 8, 7.

⁵⁷ Cf. In 6, 9, 11; 21, 10-13.

⁵⁸ Cf. Mt. 13, 47-48.

⁵⁹ Cf. Mt. 4, 18-22; Mc. 1, 16-20; Lc. 5, 1-11.

⁶⁰ Cf. I Tes. 4, 17.

⁶¹ Cf. Fc. 1, 2, 20.

⁶² Cf. In 5, 3-7; 6, 63; Rom. 8, 11; II Cor. 3, 6.

*vieții*⁶³, iar altelei zice: *Va sufla Duhul Lui și vor curge apele*⁶⁴. Și Domnul zice: *Cel ce crede în Mine, Duhul întreg, dacă s-a întărit, cum spune Scriptura, râuri de apă vie vor curge din pântecele lui*⁶⁵. Asemenea și către femeia samarineancă zice: „*Apa pe care Eu i-o voi da*⁶⁶, care este Duhul ca Dumnezeu, fiindcă cei ce se închină Mie trebuie să se închine în Duh și în adevăr⁶⁷, i se va face lui izvor de apă care sare la viața veșnică⁶⁸”.

V

1. Așadar, prima formă de viață a viețuitoarelor a fost cunoscută din ape⁶⁹. Cea dintâi venire a Duhului Se purta pe deasupra apelor⁷⁰. Cea dintâi înviere din ape prin Iona s-a făcut⁷¹. Mărgăritarul cel ascuns⁷², Fiul fulgerului părintesc⁷³, din ape a răsărit la Iordan⁷⁴. Curățirea făpturii, prin ape⁷⁵. Odrăslirea roadelor, prin ape⁷⁶. Adăparea Raiului, prin ele⁷⁷. Mai înainte de toate, la început, apele au primit luminarea luminii purtându-se împreună cu Duhul deasupra pământului și botezându-l pe el⁷⁸, ca și cum ar proroci că toată firea omenească avea să se boteze. De aceea și în a treia zi pământul s-a ridicat din apele unui asemenea Botez⁷⁹,

⁶³ Ps. 35, 10.

⁶⁴ Ps. 147, 7.

⁶⁵ In 7, 38; cf. Is. 58, 11; Iez. 47, 1, 12; Ioil 4, 18; Zah. 14, 8 *sqq.*

⁶⁶ In 4, 14.

⁶⁷ In 4, 14.

⁶⁸ In 4, 24.

⁶⁹ Cf. Fc. 1, 20.

⁷⁰ Cf. Fc. 1, 2.

⁷¹ Cf. Iona 2, 11; Mt. 12, 40.

⁷² Cf. Mt. 13, 44-46.

⁷³ Cf. Mt. 24, 27; Lc. 17, 24.

⁷⁴ Cf. Mt. 3, 13-17; Mc. 1, 9-11; Lc. 3, 21-22.

⁷⁵ Cf. Fc. 1, 9.

⁷⁶ Cf. Fc. 1, 11.

⁷⁷ Cf. Fc. 2, 10.

⁷⁸ Cf. Fc. 1, 2-3.

⁷⁹ Cf. Fc. 1, 9.